

Hack Kampmann på Djursland

Den kendte danske arkitekt Hack Kampmann (1856-1920) er rigt repræsenteret på det sydlige Djursland.

Hack Kampmann er "indfødt" i den forstand, at han blev født i Ebeltoft i 1856 som søn af byens præst, Chr. Peter Georg Kampmann. Familien flyttede dog til Hjørring, da Hack var otte år gammel. I Hjørring avancerede faderen til provst året efter, og Hjørring kan i dag fremvise en række bygninger af Hack Kampmann – mens det i fødebyen Ebeltoft kun er blevet til en enkelt, nemlig Toldkammeret, det nuværende Glasmuseum.

Men Djursland som helhed rummer en perlerække af Hack Kampmann-bygninger. Den største koncentration finder vi på Kalø, idet Jenisch-familien her hørte til Kampmanns faste kunder.

Vi vil dog begynde vores gennemgang af Kampmann-bygninger i vores naboby Århus. Sagen er, at Hack Kampmann blev udnævnt til kongelig bygningsinspektør for Jylland i 1892, især på baggrund af hans meget roste Provinsarkivet i Viborg fra 1889, der blev hans gennembrudsværk. Han slog sig herefter ned i Århus og tegnede en række både officielle og private bygninger til byen. Her skal nævnes Toldkammeret, tilbygning til Katedralskolen (ud mod havnen), Teatret, Posthuset (der nu er retsbygning, ligger bag teatret i Kannikegade), Handelshøjskolen (den nuværende Købmandsskole i Hans Brogesgade), Statsbiblioteket (der nu er Erhvervsarkiv), Marselisborg Slot, samt hans egen Villa Kampen på Strandvejen 104.

Men der blev også plads til at tilgodese Djursland, både med offentlige bygninger, som han udførte i kraft af sit job som kgl. bygningsinspektør, og med private opgaver for to af Djurslands godser, Kalø og Vosnæsgaard.

De første bygninger på Djursland, tegnet af Hack Kampmann, er bygningerne på Kalø. Først Jagtslottet fra 1899, der er beskrevet i en særskilt artikel i Oplevelsesguiden. Jagtslottet viser nogle af de meget karakteristiske Hack Kampmann-træk fra hans mest produktive og kreative periode, der falder sammen med hans tid i Århus som kgl. bygningsinspektør, d.v.s. perioden fra 1892 til 1908.

Jagtslottet er en helstøbt helhed, men er alligevel inspireret af flere stilarter. Der er umiskendelig nationalromantik over bygningen, især ved at de øverste stokværk er opført i bindingsværk. Der er også en god del "alperomantik", måske inspireret af, at bygherren, Martin von Jenisch, var holstener. I ornamentikken spilles både på inspiration fra vikingetidens dekorative stil og tidens dyrkelse af den nordiske mytologi. Den i samtiden herskende Jugendstil eller på dansk Skønvirke slår tydeligt igennem i den rige og fantasifulde udsmykning. Et gennemgående tema er jagtscener, helt naturligt for et hus, der især var beregnet til at huse ejeren og hans jagtkammerater under de

store efterårsjagter, men i øvrigt gjorde Hack Kampmann og hans hjælper Hansen Reistrup det meget i naturalistisk udsmykning, både planter og dyr.

Lige som ved Provinsarkivet og ved Aarhus Teater og Statsbiblioteket / Erhvervsarkivet samarbejdede Kampmann ved Jagtslottet med kunstneren Hansen Reistrup om udsmykningen. Både vægmalerierne i spisesalen (jagtmotiver) og forhallen (nordisk mytologi) skyldes Hansen Reistrup, mens træskærer-arbejdet blev udført af indkaldte norske træskærere.

Fem år senere fik Kampmann til opgave at tegne en lille jagt- og badehytte, der skulle være en slags bryllupsgave til Martin von Jenischs udkårne Thyra, f. von Grote. Efter hende fik hytten navnet Thyrahytten. Også den er særskilt beskrevet i en særskilt artikel i Oplevelsesguiden.

Det helt bemærkelsesværdige ved Thyrahytten er, at den lille romantiske hytte helt tydeligt er bygget som en miniudgave af et græsk tempel. Kampmann var hele sit virke igennem dybt betaget af Antikken, og efter at han i 1908 blev udnævnt til professor ved Kunstakademiet, gled han mere og mere i retning af en ren nyklassicisme, således som det på Djursland ses i Toldkammeret i Ebeltoft (nuværende Glasmuseum). Men den klassiske arv kan altså også udspilles i en så beskeden bygning som Thyrahytten, der stod færdig i 1905, efter at Martin von Jenisch og Thyra var blevet gift i januar 1905.

Omkring århundredskiftet havde Hack Kampmann også for Kaløs ejer tegnet en landarbejderbolig, Strandhuset, der ligger bag den nuværende slotskro. En lille, men bemærkelsesværdig stilren bygning, der også fremviser et andet karakteristisk træk ved Hack Kampmann: evnen til at få det funktionelle og det stemningsfulde til at spille sammen. Bygningen er ren funktionalisme, i den forstand at alt ved den er funktionelt, men det funktionelle er iklædt en nationalromantisk dragt, så huset ser næsten idyllisk ud. Strandhuset er i øvrigt Kampmanns bidrag til den bevægelse blandt arkitekter, der gik ud på at tegne ordentlige boliger til landarbejdere og husmænd, med det sigte at formå dem til at blive i landet og dermed sikre arbejdskraften på landet i en tid, hvor der ellers foregik en masseudvandring fra landet til byerne eller videre til Amerika og andre oversøiske områder.

Efter giftermålet mellem Martin og Thyra von Jenisch blev Kalø familiens foretrukne feriested. Det affødte også ønsket om at få hovedbygningen til at fremtræde lidt mere "herregårdsagtig" end den var på daværende tidspunkt, hvor den simpelt hen var én lang bindingsværksbygning.

Hack Kampmann løste opgaven ved at sætte en ny midterfløj på hovedbygningen, så den kom til at fremtræde som vi ser den i dag. Et par ekstra tårne og kviste blev det også til.

Det helt bemærkelsesværdige ved den nye midterfløj er, at den spiller på at være bevidst asymmetrisk. Den opfattes som både naturlig og harmonisk i forhold til helheden. Men på gårdsiden er indgangspartiet næsten demonstrativt placeret i den ene side af midterpartiet, og på parksiden brydes midterpartiet i øverste stokværk af et tårn, der er placeret i midterpartiets

vestlige side. Men også her lykkes det alligevel at skabe en harmonisk helhed, og det asymmetriske medvirker i stedet til at skabe et festligt og humoristisk brud på det, der ellers kunne være blevet en alt for ”korrekt”, for ikke at sige kedelig, løsning på at løfte hovedbygningen op til at få lidt herregårdsstil over sig. Samtidig har tårnet et funktionelt formål, idet det er placeret for enden af den indre trappegang, der derved sikres lys for enden på første sal.



Midterfløjen på Kalø's hovedbygning, gårdsiden. Foto VFH dec. 2011.

Både tårnet i parksidens midterfløj og det lille tårn, som Hack Kampmann anbragte ved siden af en skorsten på hovedbygningens vestside, forekommer stemningsfulde og næsten finurlige. De demonstrerer dermed Hack Kampmanns overbevisning om, at arkitekturen skulle være både funktionalistisk og stemningsskabende. Lidt polemisk kan man sige, at da funktionalismen brød igennem i 1930'erne havde den helt glemt det sidste. Det er måske også forklaringen på, at Hack Kampmann i årtierne efter sin død blev nærmest glemt – til gengæld oplever vi i disse år en veritabel Hack Kampmann-renæssance.



Midterfløjen på Kalø's hovedbygning, parkside. Foto VFH dec. 2011

Det indre af den nye midterfløj er en historie for sig. Det blev også tegnet af Hack Kampmann, incl. en stor kamin midt i lokalet på første stokværk, som fik navnet "Højenloft", og trappen derop til og hele møblementet. En flot og imponerende trappe er det blevet til, og møblerne præges af tyngde og soliditet, en herregård værdig. Hack Kampmann har tegnet talrige møbler til sine bygninger, og hans speciale var kaminer, der altid fik en fremtrædende placering i bygningerne. Møblerne er som Hack Kampmanns øvrige møbelproduktion enkle i formen, men prydet med rige udskæringer og udsmykninger. Møblementet på Højenloft skal helt klart signalere "herregård" – for ikke at sige "herren i gården". For enden af trappen, lige uden for Højenloft, er der en ubekvem træbænk beregnet til medarbejdere, der efter at have bevæget sig op ad den lange, solide trappe, her kunne vente på at få foretræde for godsinspektøren.



Eksempel på Hack Kampmanns møblement på Højenloft, sofaen. Foto VFH dec. 2011.

Hack Kampmann tegnede også en brønd, Brudekilden, til Kalø, men den er i dag brudt ned og kendes kun fra beskrivelser. Dens navn tyder på, at også den skal sættes i forbindelse med romantikken mellem Martin von Jenisch og hans brud, Thyra.

Hack Kampmanns første periode fra omkring 1890 frem til omkring 1910 er lidt nedvurderende blevet kaldt "den stilsøgende periode". Det er muligvis karakteristisk for arkitekturen generelt i perioden, men jeg køber ikke betegnelsen "stilsøgende" for Hack Kampmanns vedkommende. For alle Kampmanns bygninger er harmoniske helheder i sig selv, uanset at de henter inspiration fra stort set alle stilarter. Kampmann hæger godt nok minutiøst omkring de mindste detaljer, får plads til fantasi og humor, men alligevel er hver bygning underordnet helheden og udgør et helstøbt værk. Helheden omfatter også bygningernes placering i forhold til funktion og terræn og øvrige omgivelser.

Der synes at have været et fortrinligt samarbejde mellem Hack Kampmann og Martin og Thyra von Jenisch på Kalø. Helt så harmonisk udviklede samarbejdet sig ikke mellem grev Knuth på Vosnæsgaard og Hack Kampmann.

Gren Knuth bestilte Hack Kampmann til et større arbejde, men forkastede Kampmanns forslag. Kampmann fik herefter kun til opgave at tegne en kamin. Sin vane tro tegnede Kampmann en stor og imponerende kamin, så stor, at grev Knuth mente, at den var alt for stor til lokalet. Regningen for arbejdet formildede ham bestemt ikke, tværtimod, og han sendte den kendte arkitekt et vredt brev, hvor han gav udtryk for, at hvis arkitekten havde lyttet lidt mere til bygherren, så var hverken kaminen eller regningen blevet af denne ganske "upassende størrelse".

Hack Kampmann fik dog alligevel senere til opgave at tegne indkørslen til Vosnæsgaard og løste opgaven til grevens tilfredshed. To portaler, næsten småtårne, med grevens og grevindens initialer ved indkørslen til Vosnæsgaard blev resultatet.

Efter udnævnelsen til professor i 1908 flyttede Hack Kampmann fra Århus til København. Han fungerede dog stadig indtil sin død som kgl. bygningsinspektør for Nørre Jylland, men kontoret i Århus blev passet af andre, især arkitekt Johannes Frederiksen, så flere af Hack Kampmanns bygninger i Jylland efter 1908 bliver til i et samarbejde med andre.

Ting- og arresthuset i Hornslet blev et af de sidste rene Hack Kampmann-arbejder i Jylland. Det stod færdigt i 1910 – og kan være et af de sidste arbejder i Jylland, som Hack Kampmann udførte alene. Også det er beskrevet i en særlig artikel i Oplevelsesguiden. Ting- og arresthuset har netop været igennem en gennemgribende og meget vellykket restaurering og fungerer nu som bibliotek og lokalarkiv.

Fra samme periode stammer posthuset i Grenaa (færdig 1909). Her er der ikke ruttet med udsmykningen, men et karakteristisk Hack Kampmann-element er fremhævnningen af indgangen også i denne ellers noget prunkløse bygning. Måske peger det regelrette ydre med de taktfast fordelte vinduer frem mod den strengere nyklassicisme, der kom til at præge Hack Kampmanns sidste periode.

I perioden efter 1910 glider Hack Kampmann nemlig umiskendeligt i retning af nyklassicismen, som var ved at slå igennem blandt de yngre arkitekter på dette tidspunkt. Der er ingen tvivl om, at det ikke mindst er sønnerne Hans Jørgen og Christian Kampmann, der blev faste hjælpere på Kampmanns tegnestue i København, der skubbede på i den klassiske retning. Det har muligvis ikke været svært, da Hack Kampmann jo altid havde beundret Antikkens arkitektur og været inspireret af den i stort set alle sine større offentlige bygninger. Alligevel har man på baggrund af hans tidligere virke let ved at tro, at "han følte sig ikke helhjertet tiltrukket af den meget stramme og lovbundne empirestil, som ikke gav plads for hans idérigdom", som en kender har udtrykt det.

Men det kan også skyldes, at den, der skriver dette, absolut bekender sig til den sprudlende, fantasifulde og humoristiske Hack Kampmann, vi kender fra Århustiden.

Hvorom alt er, så skabte Hack Kampmann efter 1915, i samarbejde med andre, nogle af tidens absolutte mesterværker i den nye stil, nyklassicismen. Kronen på værket blev politigården i

København, der regnes for denne periodes nyklassicismes hovedværk. Politigården blev færdig fem år efter Kampmanns død, i 1925. Begge sønner medvirkede.

Her på egnen kan vi begynde med at pege på Sct. Poulskirken i Hadsten, bygget 1918-19 i et samarbejde med Hans Jørgen Kampmann og Johs. Frederiksen. Kirken er klart inspireret af Vore Frue, domkirken i København. Mon ikke den er mindst lige så meget Hans Jørgen Kampmann som Hack Kampmann?

Endelig har vi Viborg Katedralskole og Randers Statsskole, der begge stod færdige i 1926, altså efter Hack Kampmanns død i 1920, og som begge er bygget i samarbejde med den anden søn, Chr. Kampmann, og Johs. Frederiksen.

På Djursland har vi fra denne periode Toldkammeret / Glasmuseet i Ebeltoft, der blev til i et samarbejde med Chr. Kampmann. Bygningen stod færdig et år efter Hack Kampmanns død, i 1921.

Bygningen i Ebeltoft er en meget smuk og velproportioneret Hack Kampmann-bygning. Nyklassicisme i en "blød" udformning – nok stilren og regelret, men i det indre alligevel med en velgørende sans for ikke at overdrive det regelrette. Et hus, der "gør opmærksom på sig selv, uden at overspille rollen". Og med den sædvanlige Hack Kampmann-sans for gode og smukke materialer.



Toldkammeret i Ebeltoft, nu Glasmuseum, festsalen. Man må abstrahere fra de udstillede genstande og vil så se et utroligt stilrent rum med de joniske søjler foran nichen for enden af rummet. Foto VFH sept. 2011.

Vi kan altså på Djursland pege på Hack Kampmann-bygninger både fra hans første, mere "sprælske" periode (Kalø), fra "midterperioden" (Hornslet, Grenaa), og fra den rene nyklassicistiske periode (Ebeltoft).

Litteratur:

Ivan Kilpatrick: Hack Kampmann i Århus. 1993

Johan Bender: Hurra for Århus. 2008

Johan Bender: Hack Kampmann på Djursland, i Folk og Liv 2012, Boggalleriet Rønde 2012

Palle Schødt Rasmussen: Hack Kampmanns virke på Røndeegnen. I "Folk og Liv på Røndeegnen" bind 6, 1984.

Carsten Bach Nielsen: Sct. Paulskirke i Hadsten (set på nettet)

Diverse opslagsværker: Wikipedia. Weilbachs kunstnerleksikon. Dansk Biografisk Leksikon, kunst og kultur, arkitektur. Den store danske.

Skrevet af Vilfred Friborg Hansen til Syddjursportalen 2012